

Susan M. DiGiacomo

Universitat Rovira i Virgili i
Universitat de Massachusetts a Amherst (EUA)

Després de la seva mort el dia 30 d'octubre del 2006, la biografia professional de Clifford Geertz fou àmpliament difosa en les necrologies publicades a les revistes professionals i literàries, i als principals diaris. Aquest assaig vol ser un homenatge personal escrit per una antropòloga que no va ser estudiant seva i que no el coneixia personalment, però que se sent hereva del seu llegat intel·lectual per diversos motius. Llegir Clifford Geertz a principis dels anys setanta era per a l'autora, aleshores estudiant de doctorat, un alliberament del formalisme abstracte de l'antropologia estructural i de l'universalisme de les aproximacions marxistes més doctrinàries: l'inici d'un camí cap a una antropologia interpretativa i reflexiva, i una invitació a aprofundir les possibilitats literàries del gènere etnogràfic. Geertz, reflexionant cap al final de la seva vida sobre la seva pròpia trajectòria intel·lectual, destacava el paper de l'atzar en la formació de la seva identitat professional. La seva era una vida de sort, en un moment històric propici, i difícilment reproduïble avui dia... però tota una lliçó per a qui vulgui aprofitar-se d'oportunitats úniques i irrepetibles per fer de l'antropologia una manera de ser en el món.

Following his death on October 30, 2006, Clifford Geertz' professional biography was widely reported in obituaries published both in professional journals and in major newspapers and literary reviews. This essay is of a different sort, a personal tribute written by an anthropologist who, though not one of Geertz' students, feels deeply indebted to him intellectually. Reading Geertz in the early 1970s, when the author was beginning her graduate studies, was a liberating experience, freeing her from the totalizing theories of the moment –the abstract formalism of structural anthropology and the universalism of the more doctrinaire varieties of Marxist anthropology– to embark on an interpretive and reflexive pathway into cultural analysis, and to consider the possibilities of ethnography as a literary genre.

In later life, reflecting on his own intellectual trajectory, Geertz emphasized the role of chance in the formation of his professional identity. His was a fortunate life lived in a time of great possibility, a life that would be difficult to emulate now, but nonetheless one that offers valuable lessons to those who would take advantage of unique opportunities in order to make of anthropology a way of being in the world.

L'anunci de la mort, el dia 30 d'octubre de 2006 de Clifford Geertz, eminent antropòleg cultural i intel·lectual públic de primer ordre, ha entristit tota la professió. La nota de premsa de l'Institut d'Estudis Avançats de la Universitat de Princeton que es va publicar a la pàgina web de l'Institut Català d'Antropologia repassa la seva trajectòria professional i reproduïx els títols de les seves obres principals. En aquest assaig vull recordar la seva figura d'una altra manera, des d'una perspectiva personal. Jo no el vaig tenir mai com a professor, ni tampoc el coneixia personalment, però l'endemà de rebre la notícia quan intentava d'explicar-li a un amic què havia significat per a mi, em vaig sorprendre a mi mateixa quan vaig començar a plorar. Com s'explica una reacció tan emotiva?

Vaig començar els estudis de màster en antropologia (als Estats Units tots els estudiants de doctorat passen primer per l'MA abans del PhD) a principis dels anys setanta, amb un estudi etnogràfic de les obreres que treballaven en una fàbrica no gaire lluny de la meua universitat, la Universitat de Massachusetts a Amherst. Entre els membres del meu comitè de màster hi havia un jove professor de sociologia, Robert Faulkner, a qui li interessava la sociologia del treball. El que tenia d'inusual era que li apassionava la metodologia qualitativa, sobretot l'observació participant, característica de l'antropologia cultural. Ens trobàvem cada setmana per parlar de la meua tesi de màster, i en una d'aquelles trobades em va posar a les mans una separata d'un article de Clifford Geertz: "Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight" (1973a). No podia contenir el seu entusiasme. "Llegeix-te això!" em va dir. M'ho

vaig llegir, i hi vaig trobar unes possibilitats en l'antropologia cultural fins llavors insospitades, almenys per a mi.

La meua porta d'entrada a l'antropologia era la filologia i la literatura franceses, carrera en què em vaig llicenciar. Al mateix temps, però, em va començar a interessar l'antropologia cultural. No havia tingut mai cap exposició a les ciències socials, i l'assignatura introductòria a l'antropologia cultural que vaig fer durant el primer curs a la universitat m'havia proporcionat una idea que em semblava revolucionària: el relativisme cultural. Existia una manera de conèixer el món més enllà de les fronteres culturals de la societat nord-americana sense haver d'utilitzar aquesta societat com a marc de referència. Volia poder endinsar-me en la llengua i la cultura franceses, i era molt alliberador poder desfer-me de l'excepcionalisme i la superioritat nord-americans.

El segon curs vaig escriure, en francès, un treball per a la meua assignatura de civilització francesa sobre Claude Lévi-Strauss, llegint algunes de les seves obres en l'original, i durant el tercer curs vaig fer una assignatura sobre religió i ritual de la qual la professora era l'eminent Nancy Munn. Vam aprendre a analitzar les creences, els mites i els rituals segons la teoria de l'estructuralisme desenvolupada per Lévi-Strauss, una experiència que vaig repetir durant l'últim curs en un seminari sobre l'anàlisi del folklore quan el professor ens va distribuir a cada estudiant — una barreja d'estudiants de llicenciatura, màster i doctorat, com l'assignatura de la Prof. Munn— un corpus de contes de tribus indígenes de l'Amèrica del Nord per analitzar. Saber

B. H. Geertz

manejar un instrument teòric tan potent era, per a una estudiant de llicenciatura, una experiència embriagadora.

Al cap i a la fi, però, vaig començar a preguntar-me on eren les persones i la vida quotidiana en aquest model potent de relacions simbòliques entre grups de relacions simbòliques. I just en el moment d'inici de desencís, vaig trobar una sèrie de noves possibilitats en l'obra de Geertz. La seva era una aproximació que tocava de peus a terra; no es tractava de construir una "teoria general de la interpretació cultural" (Geertz 1973b:26), sinó de fer possible el que ell en deia la "descripció densa": "conjecturar significacions, sospesar les conjectures, i arribar a conclusions explicatives amb les millors conjectures com a punt de partida" (Geertz 1973b:20). M'atreia especialment la metàfora analítica de la cultura com

a text, desenvolupada en el seu assaig sobre la brega de galls a Bali. Jo venia l'antropologia, com el mateix Geertz, des de les humanitats, i la metàfora textual per a la cultura m'oferia una mena de pont entre el que ja sabia fer i el que volia aprendre a fer. Havia trobat un llenguatge per a l'anàlisi cultural que deixava prou espai per a la subjectivitat de qui feia l'anàlisi sense prescindir del rigor intel·lectual.

I un estil, un do especial per la llengua anglesa que feia de l'etnografia un gènere literari. Les conclusions interpretatives a les quals arribava eren inseparables del seu estil com a escriptor, de la seva veu. Més endavant, Geertz va dedicar un llibre a aquest tema: *Works and Lives: The Anthropologist as Author* (1988). De quins recursos literaris depenien els grans teòrics de l'antropologia del segle XX per produir una anàlisi etnogràfica que convencés el lector? A mi em sembla no un exercici de desmitificació d'aquelles grans figures, sinó que els humanitza, els fa entrar en diàleg amb generacions posteriors d'antropòlegs fent visible l'estructura retòrica de les seves obres. Alhora ens fa més conscients a nosaltres mateixos, que també fem servir recursos literaris i retòrics, que la forma d'una interpretació etnogràfica és inseparable del seu contingut. Si avui som una mica més atents a la veu de l'etnògraf, serà en part gràcies a aquest llibre. Durant els anys setanta i principis dels vuitanta això ho començava a intuir sense disposar encara d'un llenguatge per articular-ho explícitament. Però una cosa tenia claríssima quan era estudiant de doctorat: volia escriure com Clifford Geertz. Volia SER Clifford Geertz.

Com tots els antropòlegs de la seva

generació, a Geertz li interessava la religió. Entre el seu llegat etnogràfic i teòric riquíssim s'inclouen els seus llibres *The Religion of Java* (1960) i *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia* (1968), i un assaig clàssic, "Religion as a Cultural System" (1973c). En una de les seves últimes conferències públiques, la Frazer Lecture a Cambridge University, Geertz, que aleshores tenia gairebé 80 anys, va voler fer balanç de la seva llarga carrera professional i preguntar-se en veu alta com és que havia arribat a dedicar una gran part de la seva producció intel·lectual a l'anàlisi etnogràfica de fenòmens religiosos. Als anys cinquanta, la religió (junt amb el parentiu) era un dels temes antropològics per excel·lència, i quan se li va oferir l'oportunitat de formar part d'un equip d'antropòlegs al qual s'havia encomanat la tasca d'estudiar una nova societat complexa, Indonèsia, i es necessitava algú per "ocupar-se de la religió", no ho va rebutjar.

Aquí voldria assenyalar un recent article d'un jove antropòleg català, Josep Gómez (2006). Gómez i els seus companys d'investigació, encarregats per la Generalitat d'elaborar un catàleg de religions presents al territori català per tal de crear una estructura administrativa que en fes el seguiment i hi establís vincles institucionals, es van trobar davant d'un problema pràctic a l'hora de confeccionar una sèrie de criteris d'exclusió i inclusió: l'objecte d'estudi era tan divers que "la religió" no era una única realitat; i els grups religiosos moltes vegades es presentaven imbricats en altres organitzacions de caire social, econòmic o polític. Per citar l'article, "... no hi ha cap element objectivable i comú a totes les tradi-

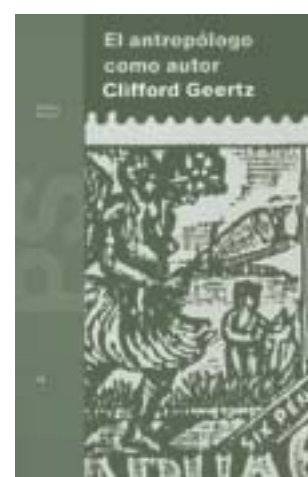
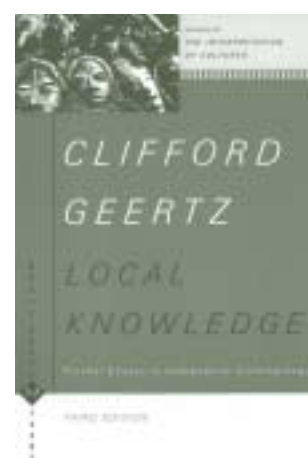
cions religioses que puguem prendre com a eix vertebrador de la recerca, que no sigui present també en moltes altres institucions que no tenen res a veure amb el que popularment –i sens dubte qui pagava la recerca– anomenem religió.”

Es tracta no solament d'un problema pràctic, sinó d'un problema teòric, tal com assenyala Clifford Geertz en la seva conferència. Què és la religió? Quins fenòmens podem ficar en aquesta cistella de forma transcultural? De què parlem quan parlem de la religió? A Indonèsia i al Marroc, Geertz havia trobat el mateix que Joan Gómez i els seus companys de recerca. I d'aquí l'interès del fenomen. La religió no és un sol i ben delimitat objecte d'estudi sinó que és una finestra a través de la qual podem entreveure una sèrie de processos socials, culturals, polítics i econòmics. Les fronteres que separen aquests de la religió són difuses i borroses. Aquesta perspectiva allibera l'estudi dels símbols i processos de significació de l'àmbit restringit de l'anàlisi de les creences religioses, del ritual o de la mitologia. Una aproximació semiòtica a la cultura s'obre a les dimensions simbòliques de qualsevol forma d'acció social.

Així era que, quan em vaig atrevir a transformar en etnografia el que havia començat com a accident –un diagnòstic de càncer als 29 anys, durant el meu treball de camp doctoral– em semblava natural manllevar-li a Geertz el títol de la meua primera publicació en l'antropologia mèdica: “Biomedicine as a Cultural System: An Anthropologist in the Kingdom of the Sick” (DiGiacomo 1987). Més d'una dècada més tard, en una conferència per a l'American Council of Learned Societies l'any

1999, el mateix Geertz celebrava el paper que juga l'atzar en el desplegament d'una vida intel·lectual, la seva vida en particular (Geertz 2000a). Naturalment, el món de la universitat ha canviat molt des dels anys quaranta i cinquanta, quan Geertz, després de fer la Segona Guerra Mundial, primer va aprofitar el GI Bill (legislació que permetia que els excombatents accedissin a la universitat de forma gratuïta) per estudiar literatura anglesa i filosofia a Antioch College, i després va anar a parar al mític Departament de Relacions Socials a Harvard per fer el doctorat... i d'aquí a Berkeley, Chicago, i finalment més de 30 anys a la Facultat de Ciències Socials a l'Institut d'Estudis Avançats a Princeton, una institució en certa mesura tan poc convencional com era Relacions Socials. Una vida de sort, diu el mateix Geertz, en un moment històric propici, i una trajectòria probablement impossible de reproduir avui dia en un món universitari força més rígid i tancat. En la universitat actual, emular Geertz –evitar el carrerisme i el camí intel·lectual ben fressat– no és tan aconsellable com en anteriors èpoques. Però en la meua pròpia vida d'antropòloga he après, a la meua manera, a arriscar-me, a valorar i intentar d'aprofitar oportunitats úniques i irrepetibles. En la mesura en què ho he aconseguit, em sento en part hereva del llegat de Geertz.

La mort de Geertz va coincidir de prop amb dos comicis importants per a mi: les eleccions al Parlament de Catalunya de l'1 de novembre del 2006, i les eleccions legislatives als Estats Units del 7 de novembre del 2006. Buscant algun consol en el seu últim llibre *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*,

Clifford Geertz (a la dreta) a l'Haskins Lecturer el 1999.

vaig començar a llegir el capítol "The world in pieces: Culture and politics at the end of the century," i al final hi vaig trobar el que necessitava: "sembla que estem condemnats, si més no en el futur immediat i potser bastant més enllà, a viure en el millor dels casos en el que algú, pensant potser en treves iugoslaves, alto-el-focs irlandesos, operacions de rescat africanes, i negociacions en l'Orient mitjà, ha batejat com a pau de baixa intensitat –un ambient en el qual el liberalisme normalment no ha prosperat. Però resulta que és el tipus d'ambient en el qual haurà de funcionar si ha de sobreviure i fer efecte, i mantenir el que a mi em sembla ser el seu compromís més seriós i central: l'obligació moral a l'esperança." (Geertz 2000b:260; traducció meua)

L'obligació moral a l'esperança. Per la nova Entesa Nacional pel Progrés; pel procés de pau a Euskadi, cada dia més fràgil; pel nou Congrés dels Estats Units que haurà d'alliberar la política exterior del país dels deliris d'un president fora de contacte amb la realitat. Per tots nosaltres.

Bibliografia

DI GIACOMO, SUSAN M. (1987) "Biomedicine as a Cultural System: An Anthropologist in the Kingdom of the Sick". A: *Encounters With Biomedicine: Case Studies in Medical Anthropology*. Hans A. Baer, ed., p. 315-346. New York: Gordon and Breach Science Publishers.

GEERTZ, CLIFFORD (1960) *The Religion of Java*. Chicago: University of Chicago Press.

GEERTZ, CLIFFORD (1968) *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*. Chicago: University of Chicago Press.

GEERTZ, CLIFFORD (1973a) "Deep Play: Notes on the Balinese Cockfight". A: *The Interpretation of Cultures*, p. 412-453. New York: Basic Books.

GEERTZ, CLIFFORD (1973b) "Religion as a Cultural System". A: *The Interpretation of Cultures*, p. 87-125. New York: Basic Books.

GEERTZ, CLIFFORD (1973c) "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture". A: *The Interpretation of Cultures*, p. 3-30. New York: Basic Books.

GEERTZ, CLIFFORD (1988) *Works and Lives: The Anthropologist as Author*. Stanford, CA: Stanford University Press.

GEERTZ, CLIFFORD (2000a) "Passage and Accident: A Life of Learning". A: *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, p. 3-20. Princeton, NJ: Princeton University Press.

GEERTZ, CLIFFORD (2000b) "The World in Pieces: Culture and Politics at the End of the Century". A: *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, p. 218-263. Princeton, NJ: Princeton University Press.

GÓMEZ I SEGALÀ, JOSEP (2006) "Quanta, quanta diversitat. Problemes pràctics en l'estudi de les comunitats religioses de Catalunya". Document electrònic, <http://www.icanthropologia.org/quaderns-e/07/Gomez.htm>